

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: FÁBIÁN DÁNIEL (1901–1980) ÉS JÓZSEF ATTILA (1905–1937)

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A ritka címlap tanúsítja; a két név nem először és nem önkényesen került egymás mellé. Korunk költőcsillaga Fábián Dániel sebészorvosnak hacsak egy füzet erejéig, de szerzőtársa volt, s ezzel kivételes helyet biztosított neki orvosai, orvosbarátai között. Fábián főorvos 1980-ban hunyt el, négy esztendővel volt idősebb József Attilánál, rettentő belegondolni, micsoda alkotói lehetőségeket törtek össze Szárszón a vonatkerekek. Hogy Fábián Dániel dr. nem csupán bibliográfiai adat a költőről összeállított kötetek névmutatójában, bőven akadnak rá bizonyítékok.

A bakonybeli Köveskálon született 1901. január 28-án, édesanyja, Vörösmarty Mária a 'Szózat' költőjének egyenes ági leszármazottja volt. A pápai református kollégiumban kezdett kibontakozni irodalmi érdeklődése, Petőfi és Jókai lába nyomait keresgélve. A Tanácsköztársaság idején a diákok egyik szellemi vezére volt, ezért érettségi előtt eltanácsolták, de engedéllyel a csurgói gimnáziumban (Csokonai sorsával vigasztalódva) maturátust szerezhette. A Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karára 1920-ban iratkozott, és lege artis 1926-ban kézhez kapta a gyógyító ténykedésre jogosító diplomáját. Akkor nem volt orvosban hiány. A harmadára zsugorodott országnak hirtelen négy egyeteme lett, az állások és állásigénylők mérlege az utóbbiak hátrányára billent.

Fábián doktornak szerencséje volt. Éppen akkor bővítették százággyassá – főleg holland segítséggel – a Bethesda kórházat, így a nehéz időkben Szentpéter Gyula főorvos sebészeti osztályán helyezkedett el. Állása már volt, de nyugalma nem. A szociális bajok iránti érzékenysége vitte őt a vegyes összetételű Bartha Miklós Társaságba, ebbe az ideológiailag rendkívül széles színskálájú szellemi szervezkedésbe, amelynek ő – a balközép részhez tartozó – 1928-ban már ügyvezető elnöke lett. Ez év nyarán vette fel a Társaság képviseletében a kapcsolatot a csehszlovákiai Sarló mozgalommal, a kisebbségi sorsba sodródott magyar ifjúság határozottan haladó csoportjával, akik a kitűnő Balogh Edgárral az élen végig kiállták a két oldalról reájuk nehezedő provokatív politikai megpróbáltatásokat. E fiatalok (Dobossy László, Győry Dezső, Jócsik Lajos, Szalatnai Rezső, hogy csak a legismertebbeket említsük) hívták meg Móricz Zsigmondot, tartották Kassák Lajossal a kapcsolatot, példamutató ténykedésüket Bartók Béla is figyelemmel kísérte.

Az 1928-as esztendő rendkívül eseménydús Fábián doktor életében. Mint ügyvezető elnököt, ez év nyarán a sarlósok meghívták a gombaszögi táborozásra, ahol előadást tartott a falu sorsdöntő kérdéseiről, 'Új Magyar Föld' címmel folyóiratot indított, amelynek ő írta a programadó cikkét, megjelent a 'Híd' kiadásában az egyetemes magyar ifjúság közös Ady Endre-ünnepsége alkalmából az 'Ifjú szívekben élek' című szép kötet, benne Fábián Dániel 'Középosztályunk és a parasztság' című írása, amely egy Ady-vers és egy Móricz-esszé között kapott helyet. Végül, de nem utolsósorban ekkor ismerkedett meg és kötött barátságot József Attilával.

A lelkes literátor szervező ugyanakkor a szociálhigiéne iránt is megőrizte fogékonyságát. Johan Béla professzor irányításával 1927-ben megkezdte működését az Országos

Közegészségügyi Intézet, első teendői közé tartozott a skarlátprofilaxis és -terápia minél szélesebb körű bevezetése. Megelőzésre Gabricsevszkij-féle baktériumemulziót vagy Dick-féle tiszta toxint, gyógyításra Moser szerinti szérumot alkalmaztak (Gerlóczy, Kalocsay). Biztató eredményeikről Johan Béla a 'Monatsschrift für Kinderheilkunde' 1927. évi decemberi számában számolt be.

A főváros után a vidék következett, Fábián Dániel rövidesen Hódmezővásárhelyen irányította a vörheny elleni védőoltásokat, de szemei túlláttak az ampullákon. Szociális intézkedésekkel, munkalehetőségek biztosításával, felvilágosítással vélte megoldhatónak az agrárproletárok gondjait. Kétségtelenül a nyomor-kor mitizáló faluromantikájának hatására, de tetteket követelt, s ebben lényegesen különbözik az üres szólamok hangoztatóitól.

Irodalmi intenciói az injekciózás mellett is igen intenzívek voltak. 1929. február 27-én a Vigadóban megrendezték az 'Új Magyar Föld'-estet. Igen ígéretes előadók: Németh László, Illyés Gyula, József Attila, Kodolányi János, Feja Géza (a felsorolást folytathatnánk), s a filológusok szerint ez az időpont a népi irodalom zászlóbontásának tekinthető. A zászló színe persze különböző árnyalatú volt, de magasan lobogott. Fábián Dániel 1928-ban tartott 'Európa jövője és a magyar paraszt' című előadása erősen vitatott (s azóta megcáfolódott) koncepciójának a módosult visszhangja tükröződik az akkor még kezdő írók műveiben. Ugyanez év május 25–26-án doktorunk a mindig karakán Kassákot kísérte el Pozsonyba. Szeptember hónapban a Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok érsekújvári kongresszusán a Bartha Miklós Társaságot képviseli, s ahogy Tasi József írja: „a Berecz Kálmán főtktár által megfogalmazott meghívókat is Fábián juttatta el a magyarországi és erdélyi (!) haladó ifjúsági szervezetekhez”.

1930 tavaszán Hódmezővásárhelyre utazott, ahol – köztük József Attila is – kedves ismerősként fogadták a túvel-tollal-szóval egyaránt jól bánó elnök orvost. Nevezetes dátum: május 20. József Attila ekkor sógoránál, Makai Ödön ügyvédnél lakott; a kivételes költőzseni és a szociális gondokon töprengő orvos akkor írta meg közösen a 'Ki a faluba' című kiadványt, egyrészt a sarlósok megrendelésére, másrészt közös szemléletük bizonyítására. Mindketten voltak annyira önérzetesek, hogy csak „megrendelésre” nem készítették volna el. A szerény kiállítású füzet a falukutatást, a folklór megismerését és megmentését propagálja az ifjúságnak. Kodály Zoltánra hivatkoznak, aki szerint „a magyar intelligencia előbb eljut Párizsba, mint a magyar faluba”. Vagy „az emberiségnek éppen magyar mivoltunkkal tartozunk”. A hatoldalas kis röpiratban legfontosabb 'A falu társadalmi és gazdasági rajza' című fejezet, amely racionális szociológia, felhívás szociológiai paraméterek készítésére. A várt visszhang nem maradt el. Jobbról balról egyaránt támadták. A kolozsvári 'Korunk' hasábjain Haraszi Sándor „magyar eszereknek” minősíti a szerzőket. Van benne igazság. A hang néha az orosz szociálforradalmároéra emlékeztet, nemhiába hivatkoznak Dosztojevszkij misztikus messianizmusára. Jobbról Győry János döfködték Szekfü Gyula 'Magyar Szemlé'-jében az 'Elképzelt parasztklasszicizmus' c. bírálatával. „Józan maradiságát” József Attila utasította el imponáló érveléssel.

Fábián Dániel örökké büszke volt rá, hogy az általa szerkesztett 'Új Magyar Föld' méltatta először nagy költőként József Attilát. Doktorunk átmenetileg a hódmezővásárhelyi kórházban dolgozott, ahol a lokális irodalmi élettel jobban összeismerkedett. Majd Szegedre utazott József Attilával Móra Ferenchez látogatóba. Ám a csodás tollú tudós író csak egy szelíd mosolyra méltatta őket, ami ugyancsak hihető. Ellentétben Juhász Gyulával, Mórának alig volt kapcsolata írókkal, pláne fiatalokkal. Fábián dr. barátságot kötött a szegedi folklór boldog emlékü gyűjtőjével, Bálint Sándorral.

1930 választóvonal Fábián Dániel életében. Miután Bajcsy-Zsilinszky az 'Előörs' című lapban írt a magyar mezőgazdaság válságáról, a magyar „botosispán-képezdekről”, a 43. számban megjelent 'A mezőgazdasági érdekképviselő és a parasztság', a 45.-ben pedig 'A mezőgazdasági munkáskérdés történelmi fejlődés' című cikke, a jobboldal nyomására József

Attila, Kodolányi János és Gál István társaságában kilépett a Bartha Miklós Társaságból, 1931-ben már csak a maga és néhány barátja nevében üdvözli a sarlósok pozsonyi kongresszusát. Közben orvosként bentlakó sebész, majd díjtalan gyakornok az Ádám professzor irányítása alatt működő III. sz. Sebészeti Klinikán.

Kapcsolata József Attilával sohasem szakadt meg, bár útjaik elágaztak. Ahogy Fábíán dr. visszaemlékezik – s ebben a dedikálás dátumai is segítettek –, 1932 novemberében kapta meg a 'Külvárosi éj' ajánlósorokkal ellátott kötetét; 1933-ban a 'Nem én kiáltok' és a 'Nincsen apám sem anyám' című remekművekért az orvosbarát pénzt adott, amiért a költő kissé megneheztelt. A 'Medvetánc' című gyűjteményes kötetet 1934. december 2-án József Attila személyesen vitte el neki a művészek gyülekezőhelyére, a Japán kávéházba. Néha itt találkoztak, hosszú hallgatásokba merülve.

Következzék a legkényesebb pont, a tragédia bekövetkezése előtti állapot rögzítése az orvosbarát retinájával. József Attilát 1937 augusztusában szállították a Ráth György utcai Siesta-szanatóriumba. Fábíán Dániel és Ignótus Pál 1937 novemberében látogatták meg utoljára. A szanatóriumbeli mostoha állapotokról már sok szó esett, amit Fábíán dr. már korábban is tapasztalt. Amikor meglátogatták, a költő zavart állapotban szónokolt.

Idézzük az orvos visszaemlékezését: „Ha azt kérdezné valaki tőlem: észrevettem-e szónoklatának tartalmában vagy formájában valami kórosat, azt mondanám, hogy beszédjének tartalma egészséges volt, de hogy a kis szoba teréhez viszonyítva hangja, agresszivitása, kézmozdulatai arányosak voltak-e? – arra feleletem: nem! Attila hite, bizakodása, harci kedve ebben az órában olyan erővel lobbant fel, mint még sohasem. Csak azért, hogy néhány hét múlva a halál vaskerekai alá vesse magát...”

Nem bocsátkozunk a betegségének újabb megfajtási kísérletébe, hiszen egyrészt a kezelőorvos Bak Róbert, másrészt a kitűnően képzett pszichiáter, Varga Ervin már megtették. Betegsége körül a vita 1978-ban ismét fellángolt, de a Biblia szavaival „semmi sem tisztáztatott”. Fábíán doktor kétségtelenül nem volt pszichológus, azonban orvosként és barátként egyaránt ismerte, s ez az előnye az utódiagnosztikákkal szemben mindig megmarad. Nem véletlenül állapította meg Szabolcsi Miklós a József Attila-év összegző értékelése alkalmával, hogy a József Attila-kutatás nagy eredményekkel gazdagodott, kivéve a pszichoanalitikai részt. Ott semmivel sem lettünk okosabbak.

A szörnyűség évében Engel Károlyt és feleségét Fábíán dr. bújta, de nem egy ép lábszárra tett gipszcsizmát, a nyomaték kedvéért. Őket nem hajtották el. A fordulat éve után különböző rendelőintézeteknél volt sebész főorvos, főleg a visszerekkel és lábszárfekélyek gyógyításával foglalkozott sokat. A Holland Thrombosis Szolgálat mintájára, amelyet 1949-ben Jordan professzor szervezett meg az antikoagulánsok ambuláns adásával.

Nyugdíjazása után ismét tollat fogott, 1974-ben jelent meg a József Attiláról szóló könyve. Megállapításainak bizonyos hányadával lehet vitatkozni, azonban vitathatatlan, hogy alpművel van dolgunk. Adatai első kézből valók. Mire az irodalomban végképp megtalálta volna a helyét, már késő volt. Írt a Bajcsy-Zsilinszky-émlékkönyvbe, szülőfalujának változásairól a 'Kortárs'-ban, József Attila a másik nagy költőszerelemre, Petőfire emlékeztette, plutarkhoszi párhuzamosságot akart egy tanulmányban kimutatni közöttük, de közbeszólt az infarktus. Előbb figyelmeztetőleg és fegyelmezőleg, 1980. március 8-án azonban végleg.

Zárkózott és szerény ember volt, József Attila fénye életének jelentéktelenebb szereplőire néha jobban rávilágított, de Fábíán Dánielt ez nem zavarta. Könyvében semmi szenzáció, és ettől (is) szenzációs. Az 1957-ben közreadott József Attila Emlékkönyv' számára megírta a költő szerepét a Bartha Miklós Társaságban. József Jolán adatainak a „megbízhatóságára” vonatkozó megállapításait azóta a József Attila-kutatás igazolta.

A bölcsészek mind a József Attila-kutatásban, mind a népi irodalom megszervezésében gyakran említenek egy Fábián Dániel nevű sebészorvost, akiről az orvosoknak is illő tudni, hogy ki volt.